

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора медичних наук, професора Авдєєва Олександра Володимировича на дисертаційну роботу Зорівчак Тетяни Іванівни на тему «Клініко-лабораторне обґрунтування вибору методу лікування пульпітів тимчасових зубів», подану до захисту у разову спеціалізовану вчену раду PhD 15404, створену Державним вищим навчальним закладом «Ужгородський національний університет» МОН України, для розгляду та проведення разового захисту дисертації на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 22 «Охорона здоров'я» за спеціальністю 221 «Стоматологія»

Актуальність обраної теми дисертації

Дисертаційна робота присвячена важливому напрямку клінічної стоматології, а саме клініко-лабораторному обґрунтуванню вибору методу лікування пульпітів тимчасових зубів. Лікування ускладнень карієсу зубів є проблемою сучасної стоматології, що пов'язано, насамперед, із високою поширеністю карієсу та його ускладнень серед дитячого населення світу та України. У дисертаційному дослідженні висвітлено критично важливий для сучасної дитячої стоматології аспект – необхідність індивідуалізації антисептичної обробки кореневих каналів при пульпітах у дітей. Дисертант чітко окреслює наявну науково-практичну проблему – стандартні алгоритми лікування не приділяють належної уваги мікробіологічному пейзажу при гострому та хронічному перебігу запалення пульпи. Це, у поєднанні з анатомо-фізіологічними особливостями кореневих каналів у тимчасовому та змінному прикусах, створює значні діагностичні та терапевтичні труднощі для лікаря-практика.

Виходячи з вищевикладеного, дисертаційне дослідження Зорівчак Т.І. є актуальним, своєчасним і важливим для клінічної стоматології.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами
Дисертаційна робота є фрагментом планової науково-дослідної роботи

кафедри стоматології дитячого віку Державного вищого навчального закладу «Ужгородський національний університет» МОН України «Комплексне обґрунтування надання стоматологічної допомоги дітям, які проживають в умовах біогеохімічного дефіциту фтору та йоду» (номер державної реєстрації 0119U101329) і кафедри стоматології післядипломної освіти «Клініко-експериментальний аналіз біологічного впливу йод-фторного дефіциту та забруднення екосистеми в навколишньому середовищі на інтенсивність змін перебігу патологій зубо-щелепно-лицевої системи. Експертиза ефективності новітніх технологій клінічних протоколів стоматологічної реабілітації пацієнтів» (номер державної реєстрації 0124U000885).

Оцінка обґрунтованості наукових результатів дисертації, їх достовірності та новизни

Достовірність одержаних результатів основних наукових положень та висновків базується на достатньому об'ємі виконаних клініко-лабораторних досліджень. Автором було проаналізовано 1025 стоматологічних карток, зокрема 480 дітей (46,83%) у віці 5–6 років та 545 дітей (53,17%) у віці 7–11 років. 46,34 % (475) склали хлопці та 53,66% (550) – дівчата. Встановлено, що у 480 дітей з тимчасовим прикусом 96,87% (465 дітей) мали каріозне ураження зубів (97,67 % хлопців та 96,23 % дівчат). Показник інтенсивності карієсу був $14,9 \pm 1,9$ як у хлопців, так і у дівчат. У 545 дітей зі змінним прикусом у 96,15% (524 дитини) був наявний карієс зубів (96,92 % у хлопців і 95,44 % у дівчат). Показник інтенсивності карієсу серед хлопців був $12,4 \pm 1,9$, у дівчат – $12,1 \pm 2,1$. Оцінка стану гігієни порожнини рота показала, що доброю гігієна була у 12,88 % (132 особи); задовільною у 19,12 % (196 осіб); незадовільною у 30,24 % (310 обстежених); поганою у 37,76 % (387 обстежених). Автором був проведений аналіз ураженості карієсом окремих зубів: у тимчасовому прикусі: уражені моляри ($87,7 \pm 1,5\%$), центральні різці ($85,0 \pm 1,9\%$), латеральні різці – у ($32,5 \pm 1,8$) %, ікла – у ($17,5 \pm 1,5$) % випадків;

у змінному прикусі: моляри ($87,3 \pm 1,9$) %, центральні різці ($79,4 \pm 1,9$) %, ікла – у ($17,0 \pm 1,5$) %, латеральні різці – у ($31,9 \pm 1,8$) %.

Автор провела розподіл каріозних зубів за глибиною ураження, визначила відсоток ускладненого карієсу – зокрема серед хлопців він зареєстрований у 234 осіб (49,2 %), серед дівчат – у 243 осіб (44,2%) у тимчасовому прикусі, серед хлопців у 216 осіб (45,5%) і серед дівчат у 219 осіб (39,8%) – у змінному прикусі. Відсоток гострих форм пульпітів становив 51,8 % випадків у тимчасовому прикусі та 42,7 % – у змінному прикусі. Хронічні форми пульпіту склали 35,1 % у тимчасовому прикусі, 43,9% – у змінному. Поширеність періодонтиту у дітей з тимчасовим прикусом становила 13,2 %, зі змінним – 13,4 %.

Для встановлення особливостей мікробіоти корневих каналів тимчасових зубів, які знаходились на стадіях формування кореня та сформованого кореня, при різних формах пульпітів було взято матеріал з корневих каналів 156 тимчасових зубів, уражених пульпітом, зокрема: 40 зубів з гострим гнійним пульпітом; 30 зубів з гострим дифузним пульпітом; 22 зуби з хронічним фіброзним пульпітом; 29 з хронічним гіпертрофічним пульпітом; 35 з хронічним гангренозним пульпітом з наступним проведенням мікробіологічних досліджень з визначенням виду мікроорганізмів, частоти їх висівання, кількості та чутливості до антимікробних засобів з визначенням мінімальної інгібувальної концентрації.

Використані клінічно-інструментальні методи досліджень, лабораторні мікробіологічні, аналітико-синтетичні, математичні та статистичні методи дослідження є адекватними поставленим завданням, відповідають сучасному науково-технічному рівню. Цифрові результати досліджень пройшли статистичну обробку і є новими. Достовірність одержаних результатів не викликає сумніву. Подані в роботі таблиці та графіки інформативні, ілюструють отримані цифрові дані, висновки конкретні та повністю

підтверджуються результатами досліджень, практичні рекомендації науково обґрунтовані.

Теоретичне та практичне значення результатів дослідження

Автором вперше встановлено видовий склад та кількісні показники мікробних асоціацій кореневих каналів у пацієнтів мешканців Закарпатської області з гострими та хронічними формами пульпітів тимчасових зубів.

Вперше вивчено чутливість мікробіоти кореневих каналів при різних формах пульпітів тимчасових зубів до різних антисептичних засобів у дітей Закарпатської області й удосконалено підхід до вибору антисептичних препаратів з урахуванням чутливості мікробних асоціацій, що персистують у кореневих каналах, в тому числі, в титрах 10^2 – 10^4 КУО/мл.

Вперше для ефективної діагностики пульпітів тимчасових зубів використаний комплексний статистичний аналіз діагностичних кластерів: перший діагностичний кластер включає дані суб'єктивного анамнезу, другий включає дані об'єктивного обстеження, третій базується на проведенні додаткових діагностичних методів обстеження. Встановлено значущість виокремлених діагностичних кластерів при діагностиці пульпітів: при гострих формах більшого значення набувають дані першого та другого кластерів із кореляційною взаємозалежністю $r=0,87$ та $r=0,83$: $p<0,05$; при хронічних формах пульпітів пріоритетність належить даним другого кластеру ($r=0,72$: $p<0,05$); при гострому гнійному пульпіті пріоритетним кластером є третій, зокрема термопроба ($r=0,72$: $p<0,05$).

Набуло подальшого розвитку вивчення поширеності й інтенсивності карієсу та його ускладнень, а також стану гігієни порожнини рота у період тимчасового та змінного прикусів у дітей Закарпаття.

Для практичної дитячої стоматології для постановки діагнозу пульпітів тимчасових зубів розроблені та запропоновані для використання діагностичні кластери, які враховують особливості проведення суб'єктивного й

об'єктивного обстеження дітей і допомагають поставити точний діагноз та обрати доцільний метод лікування. При проведенні хірургічних методів лікування пульпітів рекомендовані пацієнт орієнтовані методичні підходи до медикаментозної обробки кореневих каналів антисептичними засобами з урахуванням чутливості патогенної мікробіоти.

Результати досліджень впроваджено в лікувальну практику ТОВ «Університетська стоматологічна поліклініка», м. Ужгород, ТОВ «Ортоплаза», м. Київ, КНП Обухівської міської ради «Обухівська стоматологічна поліклініка», м. Обухів Київської області.

Матеріали дисертації використовуються у навчальному процесі кафедр дитячої стоматології, стоматології післядипломної освіти та терапевтичної стоматології ДВНЗ «Ужгородський національний університет» МОН України; кафедри терапевтичної стоматології Тернопільського національного університету імені І.Я. Горбачевського МОЗ України; кафедри стоматології дитячого віку Національного університету охорони здоров'я України імені П.Л. Шупика; кафедри дитячої терапевтичної стоматології Полтавського державного медичного університету; кафедри стоматології дитячого віку Буковинського державного медичного університету.

Повнота викладу матеріалів дисертації в опублікованих працях

За результатами наукового дослідження опубліковано 21 наукову працю, з них – 15 статей, зокрема, 4 у виданнях, що входить до наукометричних баз Scopus та Web of Science, 9– у наукових періодичних фахових виданнях категорії В, 2 – в інших виданнях, 6 тез у матеріалах наукових конференцій та конгресів.

Апробація результатів дисертації

Основні положення та результати дисертаційної роботи оприлюднено на 6 науково-практичних конференціях, в тому числі й з міжнародною

участю, засіданнях профільних кафедр ДВНЗ «Ужгородський національний університет» МОН України.

Оцінка змісту дисертації, її завершеності в цілому

Дисертаційна робота представлена на 193 сторінках (основного тексту – 151) і складається зі вступу, огляду літератури, опису матеріалів і методів дослідження, 5 розділів власних досліджень, аналізу та узагальнення результатів, висновків, практичних рекомендацій, списку використаних джерел та додатків. Робота ілюстрована 45 таблицями та 29 рисунками. Список використаної літератури містить 190 джерел, з них 92 – кирилицею та 98 – латиницею. Список використаних джерел і додатки викладено на 42 сторінках.

У «Вступі» визначена актуальність теми, зв'язок роботи з науковими програмами, мета і завдання дослідження, які потребують вирішення, об'єкт та предмет дослідження. Показано теоретичне та практичне значення роботи, особистий внесок здобувача, апробація результатів досліджень і публікації. Розділ займає 8 сторінок.

“Огляд літератури” викладений на 23 сторінках та має п'ять підрозділів. У першому надано поняття «пульпіт тимчасових зубів», його поширеність у дітей з тимчасовим прикусом. У підрозділі 1.2 наведені дані щодо етіології та патогенезу пульпіту. Третій підрозділ присвячений діагностиці пульпіту тимчасових зубів. У четвертому підрозділі висвітлені методи та засоби лікування пульпіту тимчасових зубів. Наведені фактори, що впливають на вибір протоколу лікування. П'ятий підрозділ присвячений антисептикам в стоматології та в ендодонтії.

Розділ “Матеріали і методи дослідження” складається з 6 підрозділів, в яких детально описується програма та дизайн дослідження, стоматологічні методи дослідження, бактеріологічні лабораторні методи дослідження, визначення чутливості мікроорганізмів до антисептиків, визначення

антибактеріальної та антимікотичної дії антисептиків. Останній підрозділ описує статистичне опрацювання результатів дослідження.

Третій розділ дисертаційної роботи викладений на 26 сторінках. В ньому представлений аналіз поширеності карієсу та ускладненого карієсу у дітей Закарпатської області.

У підрозділі 3.1 наведена поширеність та інтенсивність карієсу в обстежених осіб. Другий підрозділ присвячений визначенню групової приналежності зубів, уражених карієсом. У третьому підрозділі надана інформація щодо поширеності карієсу з урахуванням його перебігу. Четвертий підрозділ присвячений визначенню поширеності карієсу за глибиною ураження. Розділ включає 15 рисунків та 19 таблиць, що гармонійно доповнюють викладення матеріалу.

Розділ 4 «Особливості мікробіоти кореневих каналів при гострих та хронічних формах пульпітів тимчасових зубів» складається з п'ятих підрозділів та викладений на 35 сторінках. У першому підрозділі йдеться про особливості мікробіоти кореневих каналів тимчасових зубів при різних формах пульпітів. У другому підрозділі представлено різновиди мікроорганізмів кореневих каналів при гострих формах пульпітів тимчасових зубів. Різновиди мікроорганізмів кореневих каналів при хронічних формах пульпітів тимчасових зубів надано у третьому підрозділі. У четвертому підрозділі представлені результати досліджень антимікробної дії антисептиків щодо типових та клінічних ізолятів, взятих з кореневих каналів. У п'ятому підрозділі автором представлено результати визначення мінімальної інгібувальної концентрації антисептиків. Розділ ілюстрований 9 рисунками та 19 таблицями, які у повній мірі ілюструють об'ємний цифровий матеріал лабораторних досліджень.

П'ятий розділ дисертаційної роботи має три підрозділи та присвячений обґрунтуванню створення раціональної моделі діагностики та лікування гострих та хронічних форм пульпітів тимчасових зубів. Матеріал

представлено на 14 сторінках, має 5 таблиць і 5 рисунків. У першому підрозділі йдеться про застосування клінічних критеріїв для розробки алгоритму постановки діагнозу пульпітів тимчасових зубів у дітей. У другому підрозділі надані чіткі рекомендації щодо вибору методу лікування пульпіту тимчасових зубів у дітей. У третьому підрозділі автор обґрунтовує індивідуалізований підхід до вибору антисептичних засобів з урахуванням мікробіоти кореневих каналів. На підставі проведених досліджень у цьому розділі дисертації автором для постановки діагнозу розроблена схема із використанням опитувальників, клінічних та інструментальних даних. Для вибору методу лікування пульпіту тимчасових зубів у дітей запропоновано враховувати форму пульпіту, стадію розвитку кореня ураженого зуба, стан здоров'я органів порожнини рота, вік пацієнта. З урахуванням чутливості мікробіоти кореневого каналу при різних видах пульпітів рекомендований пацієнт-орієнтований підхід – індивідуалізований вибір засобу для хімічної стерилізації каналної системи.

Назагал, слід відмітити гарно продуману структуру роботи: вдало обґрунтоване завдання дослідження, встановлені задачі, для вирішення яких проведені клінічно-лабораторні дослідження, результати якого сприятимуть покращенню діагностики та лікування дітей з пульпітами тимчасових зубів. стоматологічного статусу пацієнтів.

Кожний розділ має проміжні лаконічні висновки, вказані друковані праці, в яких оприлюднені результати проведених досліджень.

Завершує роботу «Аналіз та узагальнення результатів досліджень», який викладений на 10 сторінках основного тексту. У розділі коротко описані основні наукові положення та результати дисертаційного дослідження, проведено їх аналіз та обговорення.

Висновки інформативні, відповідають поставленим завданням, та чітко відображають суть дисертаційного дослідження, практичні рекомендації мають прикладне значення. В цілому дисертація є завершеною науковою

працею. При проведенні досліджень забезпечено дотримання правил біоетики (висновок комісії з біоетики ДВНЗ «Ужгородський національний університет», протокол №5/16 від 05 травня 2025 р.).

Рекомендації щодо подальшого використання результатів дисертації в практиці

Результати дисертації доцільно впроваджувати в науковий та навчальний процес стоматологічних кафедр закладів вищої освіти медичного спрямування, а також у практичну діяльність лікарів-стоматологів.

Зауваження щодо оформлення та змісту дисертації, запитання до здобувача

При рецензуванні дисертаційної роботи принципових зауважень не виникло.

У дисертації трапляються поодинокі стилістичні («схарактеризувати характер», ст. 27, 142), друкарські помилки, повторення (ст. 142-143) які, проте, мають суто технічний характер.

Як зауваження до 2 розділу, необхідно було менш детально описувати ознаки каріозного ураження за глибиною та загальновідомі методи стоматологічних досліджень.

У 3 розділі зайвим є використання стандартної похибки репрезентативності при опису частоти уражень зубів різних груп в осіб з тимчасовим та зі змінним прикусом. Не зовсім вдалими є підписи до рисунків «Порівняння двох досліджених груп за показниками...», краще було б «Порівняння показників... досліджених груп». Наявні дрібні математичні недоробки при оформленні табличного матеріалу (сума відсотків виявлених ускладнень карієсу у змінному прикусі не дорівнює 100).

Стосовно термінологічної витриманості роботи варто зауважити, що під час викладення результатів статистичного аналізу автор часом

спирається на формулювання "вірогідно вище/нижче". Для уникнення двузначності між ймовірністю та доведеним фактом, підтверджені розбіжності ($p < 0,05$) у науковій літературі прийнято позначати як "статистично значущі" або "достовірні".

При рецензуванні дисертації виникли наступні запитання:

1. За результатами Ваших лабораторних досліджень найвищу антибактеріальну та антимікотичну активність проявили 5 % спиртовий розчин йоду та 0,05 % олійний розчин креозоту. Чим обґрунтовано можливість їх використання для медикаментозної обробки кореневих каналів тимчасових зубів з огляду на високий ризик токсичного впливу на тканини періодонта, пародонта та зачаток постійного зуба, а також ризик алергізації дитячого організму?

2. Як саме Ви проводили методику забору матеріалу з кореневих каналів тимчасових зубів, щоб уникнути контамінації мікрофлорою порожнини рота?

3. На Вашу думку, чи має вплив на розвиток і перебіг пульпітів тимчасових зубів анаеробна мікрофлора?

Відсутність (наявність) порушень академічної доброчесності

За результатами перевірки та аналізу матеріалів дисертації, наявних за її темою публікацій, не було виявлено ознак академічного плагіату, самоплагіату, фабрикації та фальсифікації. Текст дисертації Зорівчак Тетяни Іванівни «Клініко-лабораторне обґрунтування вибору методу лікування пульпітів тимчасових зубів» є оригінальним.

Висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам

Дисертаційна робота Зорівчак Тетяни Іванівни на тему «Клініко-лабораторне обґрунтування вибору методу лікування пульпітів тимчасових зубів» є завершеним самостійним науковим дослідженням, в якому здобувач надала вирішення актуальної науково-практичної задачі сучасної стоматології – підвищення ефективності лікування пульпітів тимчасових зубів, що базується на індивідуалізації підходів щодо вибору антисептичного засобу для обробки кореневих каналів з урахуванням особливостей мікробіоти.

За актуальністю, значним обсягом проведеного наукового дослідження, вагомих теоретичним і практичним значенням отриманих даних, коректності обраної методології, а також достовірністю висновків та положень, дисертаційне дослідження повністю відповідає вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року за № 44 зі змінами та Наказу Міністерства освіти і науки України № 40 від 12.01.2017 «Про затвердження вимог до оформлення дисертацій», а її автор Зорівчак Тетяна Іванівна заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 22 - Охорона здоров'я за спеціальністю 221 - Стоматологія.

Офіційний опонент,

завідувач кафедри дитячої стоматології

та ортодонтії Тернопільського національного

медичного університету імені І.Я. Горбачевського

МОЗ України,

доктор медичних наук, професор

A handwritten signature in blue ink, likely belonging to Oleksandr Avdeyev, is written over the text of the official opinion.

Олександр АВДЕЄВ